

BISERICA ȘI ȘCOALA

Dlui Asanțiu Crișan Director
Liceul Moșe Nicoură

Arad

REVISTA OFICIALA A EPISCOPIEI ARADULUI

Redacția și Administrația
ARAD, STR. EMINESCU 18

APARE DUMINECA

Redactor:
Pr. Demian Tudor

Iconom Stavrofor Dr. GHEORGHE CIUHANDU 1875-1947

În vara anului trecut, din prilejul bine-meritatei alegeri a I. P. C. Iconom Stavrofor Dr. Gheorghe Ciuhandu ca membru de onoare al Academiei Române, revista noastră epărbială îmbrăcase haina de sărbătoare. O făcusem aceasta, de o parte, pentru că alegerea făcută în acest chip de către Areopagul culturii românești, știuse să incununeze o activitate desinteresată, desfășurată cu o rară prestanță, timp de aproape patru decenii, pe tărâmul bisericesc, cultural și istoriografic al vieții românești de dincoace de munți. Dar o mai făcusem, pe de altă parte, și cu bucuria și mândria legitimă a ucenicilor cari, de pe urma unei atari înununări, s'au simțit onorați, dacă nu cu altceva, cel puțin cu indemnul de a-l urma pe cărarea de muncă încordată și de idealism preoțesc nepătat pe care I. P. C. Sa a umblat.

Nu s'a împlinit încă anul dela acest îndreptățit praznic spiritual al revistei noastre, când vrerea Celui de Sus ne face să îmbrăcăm de astădată zăbranicul durerii pentru trecerea atât de neașteptată a I. P. C. Sale din rândul celor vii. În miezul zilei de 29 Aprilie a. c., pe când se pregătea să pună creștinească cunună celui de-al 72-lea an de viață pământească, Părintele Dr. Gh. Ciuhandu a trecut în veșnicia lui Dumnezeu, pentru ca să continue acolo liturghia preotului devotat întru totul misiunii lui.

Pentru eparhia noastră, Ea și pentru întreaga viață bisericească și culturală din Ardeal, prin moartea Părintelui Dr. Gh. Ciuhandu s'a frânt încă un falnic stegar din șirul prea puțin numeros al celor cari, prin viața și activitatea lor, au știut să menție trează în aceste părți conștiința iubirii față de neam și față de

legea moștenită din străbuni. Căci, vreme de aproape patru decenii, Părintele Dr. Gh. Ciuhandu a fost făclierul și apărătorul destoinic al oropsitei ortodoxii ardeleni în fața stăpânirii de ieri, a vitregiei vremurilor și a nepăsării omenesti, și, în acelaș timp, îndrumătorul neclintit al activității preoțești spre adevăratul făgaș de viață voit și de Dumnezeu și de Biserica Lui. Prin scrisul său inaripat și întotdeauna gata a desvălui nedreptatea și perfidia acolo unde trebuia, prin cuvântările și conferințele ținute în cadrele Asociației Clerului „Andrei Șaguna”, ale Ateneului Popular din Arad etc., a știut să denunțe la timp pericolul iminent pentru Biserică și neam și să dea, în același timp, soluții potrivite pentru înlăturarea lui.

N'a fost doar un simplu visător, care să toarcă în taină firul de mai bine al vieții bisericești și obștești de dincoace de munți, ci luptătorul aprig și conștient care se arunca în luptă acolo unde pericolul i se părea mai mare, cu ferma convingere că numai în acest chip se poate chezașui trăinicia și permanența Bisericii străbane în sbuciumata viață românească de dincoace de munți. Paginile acestei reviste, între anii 1937 și 1939, cât timp a fost redactor al ei, cât și mai înainte, ca și paginile altor reviste și publicațiuni bisericești, precum și analele Asociației Clerului sau cele din cărțile Sfinției Sale, stau mărturie neclintită a acestui adevăr.

Dar Părintele Dr. Gh. Ciuhandu n'a fost numai cărturarul și apărătorul destoinic al legii noastre strămoșești, ci și preotul și omul, care să te cucerească prin toate manifestările vieții Sfinției Sale. Liturghisitor evlavios la sf. altar, cuvântător aprig pe amvon, preot cucer-

nic și impunător în raporturile cu alții, a știut întotdeauna să te apropie ca om și să te coplescă cu îndemnurile și sfaturile pornite dintr'o inimă caldă și mereu aprinsă de dorința de mai bine pe seama întregii noastre vieți bisericești.

Toate aceste minunate trăsături, cari împodobeau viața Părintelui Dr. Gh. Ciuhandu, trăsături de pe urma cărora am avut de câștigat mulți dintre noi, ne fac să ne simțim atât

de stingheri acum când Sfinția Sa nu mai este printre noi. Ca umili și neînsemnați purtători ai unui steag pe care Sfinția Sa l-a purtat cu atâta vrednicie în Aradul atâtor frământări religioase și naționale din trecut, ne plecăm în fața vrerii celui Atotputernic, iar în pragul mormântului de curând închis psalmodiem creștinescul:

Odihnească în pace!

Inmormântarea Părintelui Dr. Gheorghe Ciuhandu

După cum am relatat în numărul trecut al revistei noastre, Părintele Dr. Gh. Ciuhandu a încetat din viață la Vața de Jos, în ziua de 29 Aprilie a. c. în vârstă de 72 de ani. De mai multă vreme Sfinția Sa era mereu suferind. Trecut însă odată peste greul iernei se spera că se va reface, mai ales că liniștea din satul unde se refugia în fiecare vară îi priea atât de mult. Plecase numai de câteva zile din Arad, când vestea morții Sfinției Sale ne-a umplut inimile de o neajmărită durere.

Dela Vața de Jos, rămășițele pământești ale defunctului au fost transportate cu un vagon mortuar la Arad, unde au ajuns în dimineața zilei de 1 Mai a.c. Un sobor de preoți în ornate au însoțit apoi carul mortuar, dimpreună cu familia, până la biserica Catedrală, unde s'a slujit sf. Liturghie.

La finea sf. Liturghii, Prea Sfinția Sa Părintele Episcop Andrei, înconjurat de un sobor de 12 preoți și 2 diaconi, a slujit prohodul, răspunsurile funebre fiind date de corul studenților Academiei Teologice, conduși de P. C. Prof. Petru Bancea. Erau de față în sf. biserică, familia, preoți, reprezentanții vieții culturale arădane, prieteni și cunoscuți de-ai defunctului.

La sfârșitul prohodului, I. P. C. Iconon Stavr. Caius Turicu a rostit din partea Sfintei Episcopii a Aradului următoarea pareneză:

„Provedința divină hărăzește unor aleși și puțini dintre muritori darul de a purta în viață un nume pe care rostindu-l semenii lui să primească pe lângă icoana celui care i s'a dat și o aureolă de reprezentări ce frapează prin grandoarea lor...

Fiii neamului nostru românesc de pe meleagurile arădane, bihorene, bănățene și ardelenene la rostirea numelui Ciuhandu văd figura de apostol al „preotului în veac” și aud foșnet de file frunzerite în vechile hrisoave din strana bisericii strămoșești, amestecat cu strigătul de alarmă pentru apărarea patrimoniului scump: neam și lege românească.

Glasul de clopot ce-ar armoniza această feerică icoană bate lin cuvintele: Biserică și Școală...

Marele și regretatul istoric N. Iorga cercetând

trecutul nostru ardelenesc a găsit o singură și permanentă organizație ca așezământ etnic și de o reală evoluție: sate și preoți. Sate populate de credincioși și dinastii de preoți aleși și „lucrați de Dumnezeu”, ca să se desăvârșască asupra neamului nostru românesc cuvintele Scripturii: „neam sfânt, preoție aleasă”.

În dinastia preoțească din satul Roșia din Bihor, în care se succedau preoții de nume Nicolae și Gheorghe, în ziua sf.-lui mare mucenic Gheorghe — 23 Aprilie 1875 — pe când în strana bisericii se cânta condacul „Lucrat fiind de Dumnezeu, Te-ai arătat lucrător preacinstit bunei credințe...”, în modesta casă popescă a văzut lumina zilei cel pe care azi îl prohodim și pe care patronul lui l'a înzestrat a fi în viață: purtător de biruință.

Mai ales cei opt ani de liceu petrecuți în acel orașel bihorean cu aier curat de munte, dar cu spirit înstrăinat de vechiul așezământ de credință, fiul popii Nicolae, tinerul Gheorghe s'a dovedit a fi un brav urmaș al patronului mucenic care cu sabia credinții străpunge balaurul. Cel „lucrat de Dumnezeu” a străpuns cu suflul cald al virtuților sale, falsul și reaua credință a învățătorilor săi.

Ca un purtător de biruință își ia „certificatul de maturitate” în anul 1893 și în toamnă se înscrie pe anul întâiu al Institutului Teologic din Arad.

Ce atmosferă curată de o sănătoasă și nemistificată credință află tinerul abiturient aici!

Vlădica Ioan Mețianu cu garda sa aduseseră aci o limbă neaoșe românească, iar în Institutul de sub direcția lui Augustin Hamsea țineau cursuri profesorii de talia lui Roman Ciorogariu și Constantin Gurban. La Consistor întâlni asesori de caracter ferm ca Georgiu Popa și Ioan Popovici-Deseanu.

Acești distinși reprezentanți ai legii și neamului dau tinerului teolog teren de-ași putea manifesta conținutul sufletului, ca o lucrătură divină sub scutul patronului său de nume.

Colegii îl stimează ca pe unul dintre îndrumători, iar profesorii îl tratează ca pe un prieten. În curând îi apar articole chibzuite și binestilizate în organul eparhial „Biserica și Școala”, al cărui redactor avea să devie mai târziu.

Centrul episcopesc îl ține legat cu cele două comori cărora se atașează tinerul student: arhiva eparhială și biblioteca teologică. Dieceza îl reclamă de pe băncile școlii ca secretar de ședințe, putând din vreme să pătrundă în tainele constituționalismului bisericesc pe care l-a adâncit în toate ramurile sale.

Trainica legătură dintre biserică și școală, ca două forțe de viață a neamului nostru, îl face ca după terminarea celor trei ani de studiu teologic să ocupe un post de învățător. O face aceasta ca să-i servească de temelie viitoarei sale misiuni. Anul petrecut în Căbești (Bihor) și cel din Șiria, localități în care a muncit ca dascăl confesional, îi servesc binefăcător asesorului senatului școlar de mai târziu.

Conducerea eparhială îi reclamă priceperea și-l invită la postul de funcționar ecleziastic, începând ca și cancelist la consistorul din Arad, asigurându-i-se bursă pentru continuarea studiului teologic la Facultatea din Cernăuți.

La 23 Aprilie 1905 obține cu distincție titlul de doctor în teologie și la câteva zile — în 1 Mai 1905 — este ales de sinodul eparhial de asesor referent al senatului școlar, cum se zicea pe atunci consilierului cultural.

Acest post de înaltă răspundere îl ține până la pensionarea sa din anul 1938.

În intervalul acestor ani, părintele Ciuhandu, urcă gradat toate treptele ierarhice pe care le poate obține un preot de mir distins, obținând ca cel dintâi din Episcopia Aradului gradul de iconom stavrofor, din binecuvântarea P. Sf. lui Episcop Dr. Andrei Magieru, la Nașterea Domnului din a. 1936.

Personalitatea luminoasă a I. P. C. icon. stavr. Dr. Gheorghe Ciuhandu s'a dovedit sfântitoare pe trei tărâmurii: altar, biroul și familia.

Deși în viața sa nici o clipă n'a gustat din plăcerile materiale oferite de parohie și ca atare „n'a trăit dela altar“, totuși a fost cel dintâi la toate slujbele dela sf. prestol, devenind icoana ideală a preotului liturghisitor.

Cuvântul său rostit de pe amvon, conferințele ținute la catedră și cuvântările sale de inaugurare ale congreselor preoțești l-au pus între cei mai de seamă predicatori și învățători ai credinței celei drepte.

Pe lângă aceste două calități preoțești, de liturghisitor și predicator, părintele Gh. Ciuhandu a reușit să se impună ca un desăvârșit duhovnic, ținând decenii de-arândul spovedania tineretului clerical, iar după marea unire cu patria mamă, a plinit cu demnitate fără egal greaua sarcină de misionar cultural.

„Lucrat fiind de Dumnezeu“ s'a arătat lumii o tipul clasic al preotului după rânduiala legii, în ființa căruia s'a armonizat în cel mai înalt grad liturghisitorul, oratorul și duhovnicul.

Dela altar ducea sfințenia în cele două lăcașe de activitate: biroul și familia.

În biroul său tronul său a fost un scaun de misiunea sa plină de răspundere apararea patrimonială prin biserică și școală. De aici arunca sulița sa spre bălaurul cotropitor, împotriva celor cari tenfau existența așezămintelor ființei românești: biserică și școală. Analele episcopiei Aradului, dintre anii 1907-1918 păstrează titanica luptă dintre asesorul referent-școlar și autoritatea de stat, care periclita viața școlii românești prin pensionarea forțată a învățătorilor și închiderea edificiilor școlare „nehigienice“. Lupta de cele mai multe ori neegală l-au făcut să guste amarul, dar atunci se refugia în arhivă și bibliotecă, mângâindu-se prin desgroparea comorilor din trecutul nostru de sbucium.

Singura fericire adevărată și-a găsit-o însă în familie...

În fericitul regat familiar și-a răvărsat Providința grația sa prin fii și fiice, ca în vechile dinastii preoțești din satele ardelenne...

Părintele Gheorghe pleacă din împărăția familiei sale în cea a veciniei.

Intrarea în acest regat divin Mântuitorul a condiționat-o prin cuvintele:

„De nu veți fi nevinovați ca unul din pruncii aceștia, nu veți intra întru împărăția cerului“.

Părintele Ciuhandu și-a păstrat inima sa curată și neprihănită din clipa când a suflat peste ea patronul mucenic făcându-l „lucrat de Dumnezeu“. Nevinovăția copilăriei sfinte i s'a reogândit din această icoană prin lumina ochilor săi blânzi și s'a răspândit prin glasul său lin și duos.

Tot atâtea calități de curățenie neprihănită, cari îi deschid poarta cea cerească, să între ca vrednic descendent al unei alese dinastii.

Vrednică să-i fie pomenirea“.

În numele Asociației „Andrei Șașușă“ a clerului ortodox din Ardeal a rostit cuvânt de omagiere P. C. Părinte Viorel Mișușu, președintele secției Arad, tâlmăcind în cuvinte alese rolul însemnat pe care defunctul l-a îndeplinit ca președinte al acestei Asociații.

Dr. profesor Eduard Găvănescu a rostit apoi următorul cuvânt de omagiu ultim din partea Municipiului Arad, a societăților culturale și a foștilor colaboratori dela Ateneul popular și revista Hotarul:

„Implacabila fatalitate a morții răpește din mijlocul nostru pe unul dintre cei mai activi și destoinici cărturari ai Aradului, pe părintele Gheorghe Ciuhandu. Dacă trupul se reîntoarce astfel, în lutul avar care l reclamă atât de repede îndărăt, comoara sufletului său, răspândită în paginile ce ni le-a dăruit, ne rămâne însă ca o prețioasă moștenire. Muncitorul neobosit poate astăzi, să se odihnească cu mâinile încrucișate pe piept, după străvechea noastră datină creștinească, opera lui, variată și nouă, intră de-acum incolo în patrimoniul culturii românești.

Părintele ^{raport} biborean prin naștere, s'a legat însă de Arad, în băncile Institutului nostru teologic și, după luarea doctoratului în Teologie la Cernăuți, se stabilește definitiv aici, ocupând postul de referent școlar la Consistorul arădan, în locul lui Gheorghe Popa. Dar funcțiunile administrative nu puteau consuma toată energia acestui tânăr, pregătit și pentru alte rosturi, și astfel, dela început, Gh. Ciubandu e atras de domeniul publicistic și al cercetărilor istorice. Vasile Mangra, cel dela 1900, naționalistul, i-a fost într-o măsură, îndrumător în asemenea cercetări, căci împreună au colindat unele sate biborene, pentru adunarea manuscriselor liturgice sau a însemnărilor de pe diferite cărți bisericești.

Cel mai vechiu studiu de istorie bisericească și politică, publicat de părintele Gh. Ciubandu, este o conferință rostită la o „serată bohemă”, având titlul: „Increștinarea Ungurilor, ducatele din stânga Dunăzii, ritul răsăritean”. O finuse la 28 Martie 1903 și o publicase succesiv în foiletoanele Tribunei Poporului din Arad. În nota care însoțește acest studiu, se află câteva rânduri, în care tânărul conferențiar de atunci și debutant în ale istoriei afirmă că își impunea datoria morală de a mai reveni la obiect. Și — s'a ținut de cuvânt.

Studiul de debut vădă însă viitoarele calități ale istoricului matur și versat de mai târziu. În primul rând, o lectură variată, utilizându-se autori latini, maghiari și germani. Orizontul se va lărgi, cu trecerea anilor, printr'o pasiionată lectură foarte variată. Dar tânărul Gh. Ciubandu arăta totodată și o ascuțită pătrundere a problemelor istorice, un spirit de analiză, care-l predestina pentru asemenea cercetări. Astfel, la sfârșitul argumentației lui, concluzia se desprindea în mod natural: „Vechimea ritului răsăritean, — încheia el, — pe teritoriul sudestic al regatului unguresc, înseamnă un argument mai mult pentru continuitatea elementului românesc și anume, că acesta și înainte de descălecatul Ungurilor, era acolo, unde îl aflăm și azi!”

La aceste calități, să adăuga și nota ascuțită polemică, care îi va caracteriza atâtea dintre paginile lui de luptă cu istoricii șovini sau confesionali. La adresa lor, trimitea Gh. Ciubandu săgeata, prin care își încheia studiul: „Poștească, cui îi face plăcere, discute și mai departe trecutul nostru, clar, de altfel, pentru cei cu minte sănătoasă. Să n'o uite însă, că a nega trecutul unui popor, încă nu va să zică a-l și priva de drepturile la viitor.”

Astfel, dela început, Gh. Ciubandu se afirmă cu toate însușirile, cari îi vor caracteriza opera de mai târziu.

An de an, articolele lui au fost tot mai numeroase în gazetele locale și în foaia oficială a eparhiei, Biserica și Școala. Preocupările lui sunt felurite, dar biserica, școala și în genere, cultura neamului său din Transilvania de atunci, îl interesau în deosebi. Spirit vioi, el era întotdeauna gata să și spună părerea, răspicat și fără menajamente. În anul 1917, în preajma Unirii, constata astfel, lipsa de lectură a învățătorilor noștri confesionali, în baza unei statistici foarte amănunțite; relevă apoi, faptul că nu avem o istorie a diecezei și, în sfârșit, cerea ca să se reia vechiul

obiceiul a șematismelor anuale. În 1918, în chiar anul Unirii Gh. Ciubandu publică prima lui lucrare mai întinsă despre școala noastră confesională și darea culturală, arătând condițiile precare în care se zbatuse învățământul nostru elementar.

Astfel, preot și cărturar, el voise ca să slujească deopotrivă biserica și cultura românească. Poate se vor reaminti cândva, frumoasele cuvinte, duhovnicești și românești, ce le rostea în această catedrală, în Duminica de 10 Decembrie 1917, la instalarea noului protopop al Aradului, Traian Vățianu.

În țara liberă, părintele Gh. Ciubandu s'a dăruit cu pasiune diferitelor probleme ce se ridicau cu prilejul unificării noastre politice, bisericești și școlare. Câteva titluri ale lucrărilor apărute indică varietatea preocupărilor lui. Publica astfel, în 1920, Reorganizarea Mitropoliei române, apoi Papism și Ortodoxism în Ardeal. (1922), La Vatra sufletească a Neamului, (1924), Un Neam și un Susfet, (1925), Propaganda catolică ungurească dela Macău, (1926), Desbinarea religioasă a Românilor ardeleni, în 1927. Vom mai aminti că a scris și o piesă de teatru cu subiectul scos din Vechiul Testament.

Pare că anul 1929 este o dată în activitatea publicistică și istorică a părintelui Gh. Ciubandu. Centenarul Episcopiei românești a Aradului îi prilejuiește un mai intim contact cu arhivele Consistorului și alte arhive locale. În acest an, apar două monografii despre doi vlădici arădani. Urmează biografia închinată înaintașului său dela Consistor, consilierul școlar Giorgiu Popa, apoi Schițele din trecutul Românilor arădani. Preocupările de istorie generală bisericească se restrâng și se adâncesc asupra trecutului nostru local. Părintele se oate la iveală un material inedit nou și variat. Pe lângă numeroase articole publicate în reviste arădane sau din țară, Gh. Ciubandu redactează, în acești ani din urmă, două monografii întinse asupra episcopului Gherasim Raț și asupra Românilor din Câmpia Aradului acum două veacuri. Această ultimă lucrare a și fost premiată de Academia Română, care, ulterior, i-a făcut autorului și deosebita cinste de a-l alege între membrii ei onorari.

Prin aceste monografii, părintele Gh. Ciubandu voia să pună temelile unui înepuit sigur pentru istoria noastră bisericească și politică, bazat pe un bogat material inedit. Astfel, el indica necesitatea colecțiilor de material documentar și a redactării de monografii, pentru a se putea țese odată istoria episcopiei și a acestui ținut românesc.

Până în pragul bătrânețelor, părintele Gh. Ciubandu a păstrat însuflețirea, pasiunea pentru scris și mintea ascuțită a anilor de maturitate. Fire prietenoasă, deschisă și aleasă, el era foarte fericit să găsească pe un nou tânăr, animat pentru cercetările istorice, pe care îl îndruma părintește și îl călăuzea în cercetarea arhivelor. Simțea o deosebită plăcere la primirea unei cărți noi, tot așa cum era bucurios de acele lungi discuții asupra diferitelor chestiuni sau probleme din trecutul nostru vitreg.

Puțini oameni au păstrat astfel, generozitatea caldă, animatoare și vioaie a tinereții, ca părintele Gh. Ciuhandu. Căci el era unul dintre acele rare exemplare, care cinstesc însuși neamul din mijlocul căruia răsar. Deși lovit de moarte de o lungă suferință vicleană, părintele Gh. Ciuhandu nu a lăsat condeiul din mână până în clipa din urmă. Iși însemna în mari caete, crâmpoie din viața lui atât de împletită cu frământările noastre bisericesti și politice din anii stăpânirii maghiare și din vremurile de experiențe — uneori triste, — ale adaptării la noul cadru al României Mari. Era, în timpul din urmă, îngândurat că nu va putea încheia ultimul capitol de concluzii la monografia lui voluminoasă despre manuscrisele liturgice.

Astăzi, cărturarul și istoricul doarme obosit. Dar, sub pana lui vrăjită, au reînviat din colțurile întunecate ale trecutului, figuri de vlădici și de arhierii arădani, preoți și martiri ai Ortodoxiei și umilul popor valoh, supt de domni de pământ și târât în închisorile comitatelor, bătut și schingiuit pentru credința din străbuni. Gh. Ciuhandu se simțea aproape, sufletește, de acest neam de iobagi ai altor vremuri, fiindcă el însuși se ridicase de jos, dintre ei și cunoscuse amărăciunea și tristețea începuturilor umile.

Acum, pe cărările țarilor albastre, îi ies cu toții înainte, să l primească în ceata lor de umbre, ca pe un vrednic luptător cu scrisul, vajnic apărător al Ortodoxiei și al drepturilor istorice ale neamului său. E un drum de slăvă, căci de acum înainte, părintele Gheorghe Ciuhandu intră definitiv în istoria acestui ținut arădan și în istoria culturală a țării.

Pentru noi, care l am cunoscut mai deaproape, rămâne ca o datorie morală de a duce înainte firul acestei istorii arădane și de a publica, atunci când vremurile vor fi prielnice, ultimile gânduri ale părintelui Gh. Ciuhandu, cuprinse în paginile manuscriselor, pe care nu le-a mai putut publica.

În numele municipiului Arad, al societăților culturale și al foștilor colaboratori dela Ateneul popular și dela revista Hătarul, al cărui îndrumător spiritual a fost, aduc un pios omagiu și rog Cerul ca să dea îndureratei Doamne și Familiei, tărig de a suporta această prea crudă încercare, iar sufletul bun, generos și senin al neobositului părinte Gh. Ciuhandu să-l așeze Domnul în lumea celor drești și aleși, acolo unde i se cuvine a sta după viața și faptele lui fără de prihană.

Dumnezeu să l odihnească, amin!

După terminarea cuvântărilor sicriul cu rămășițele pământești ale regretatului dispărut a fost pe trecut prin fața reședinței episcopoești, până la cimitirul Eternitatea, unde a avut loc înhumarea. Pe tot parcursul drumului până la cimitir corul studenților dela Academia Teologică a cântat cântece funebre.

A fost o zi de dureroasă despărțire față de cel mai vrednic slujitor al altarului din aceste părți.

O lacrimă pentru Părintele Dr. GH. CIUHANDU

Fără de veste, neștiut de cei mai mulți, s'a dus dintre noi Părintele Ciuhandu. În clipa când necroloagele sboară în lungul și latul țării, vestind tuturor celor ce l-au cunoscut și prețuit trista veste, el nu mai e de mult printre noi.

Deși ținut la pat și mai puțin în picioare, cei ce erau în apropierea lui ne obișnuisem cu această boală care-i mai îngăduia uneori și puține ceasuri bune. Acele ceasuri ne făceau să nădăjduim o îndreptare a sănătății și posibilitatea reluării locului la masa de lucru. Moartea l-a surprins într'una din zilele când această nădejde îi umpluse sufletul mai mult ca oricând.

Vor însemna alții, în aceste coloane chiar, ceea ce a fost Părintele Dr. Gh. Ciuhandu pentru Episcopia noastră a cărui Senat școlar, mai apoi secție culturală, a cinstit-o cu personalitatea sa; pentru tagma preoțesă a din Ardeal, în a cărei Asociație a fost întâi stătător; pentru Academia teologică din Arad, pe care de asemenea a servit-o, ca și pentru istoriografia română ardeleană și publicistica românească în general, în care deasemenea a strălucit.

Ca unul ce m'am învrednicit a fi numit de dânsul „fiu duhovnicesc”, ca unul care m'am nimerit lângă dânsul de multe ori în anii de pe urmă, socoțesc, că cel mai potrivit omagiu pe care i l-aș putea aduce, acum când nu mai e printre noi, ar fi destăinuirea gândurilor cari l-au frământat în anii săi din urmă, proiectele ce le-avea pentru promovarea istoriografiei românești în acest colț de țară. În clipele bune, când suferințele trupești îl mai îngăduiau, mă primea cu fața luminată de bucurie, și-mi vorbea de cele ce ar mai vrea să facă dacă ar avea zile. Ultimile rânduri scrise de dânsul și cari au văzut lumina tiparului, au fost cele din Prefața lucrării subsemnatului: *Românii arădani în frământările anilor 1849-50*. M'a îndatorat ca această lucrare „studentască” — cum o numea, — să fie lărgită la vremea sa pentru întreg deceniul 1840-50, cu documentele mai de seamă publicate în *Anexe*, spre a putea sta alături de monografia sa despre episcopii Raț și Vulcan, pe care o urma. Dumnezeu știe când împrejurările vor îngădui să împlinesc făgăduința ce i-am făcut-o în această privință!

Părintele Ciuhandu a fost un neobosit copiator de documente. Le-a adunat din arhivele locale și de pe aiurea. Pe unele le-a publicat sau le-a folosit în lucrările apărute, cele mai multe au rămas neutilizate sau numai semnalate. Dacă ar mai fi trăit avea de gând să le orânduiească în volume pe materii și epoci și să le publice sub titlul *Analele Crișanei*. Începerea publicării unor astfel de anale documentare pentru Crișană, îmi spunea de atâtea ori, n'ar mai trebui să

întârzie. Nu avem o istorie scrisă a acestor ținuturi românești, sau dacă există e scrisă de străini, adesea tendențios. Stăm cu un material bogat în arhive pe care dintele necruțător al vremii îl irosește zi de zi. Gândul său era adunarea și publicarea unor volume de documente pe baza cărora să se poată odată încheia istoria politică și bisericească a acestor ținuturi românești de margine.

Poate puțini vor fi știind că Părintele Ciuhandu avea în manuscris o lucrare de mare valoare intitulată: *Manuscrise, Dialecte și Coptiști blhoreni*, la care a lucrat până de curând. N'a apucat să scrie capitolul final. Manuscrisul așteaptă să vadă lumina tiparului și — după câte știu — P. S. Sa Episcopul Nicolae al Oradiei făgăduise autorului că o va tipări, întru cât ea privește, în deaproape, mai ales Bihorul.

Nu mai puțin decât cele de mai sus îl frământa problema vastei și prețioasei sale biblioteci, pe care n'a apucat s'o așeze în rândulială după cum dorea, deși fișele erau pregătite de câțiva ani. O vedea oarecum împărțită între Academia Română, Institutul de Istorie națională din Cluj și Episcopia Aradului. Fi-rește, întreagă această bibliotecă privea mai ales ținutul Aradului și nici când, în intenția regretatului ei stăpân nu a fost ca această bibliotecă să lasă din Arad, ci să rămână aci la îndemâna studențimii teologice și a cercetătorilor locali. Așa se explică propunerea ce-a făcut cu câteva săptămâni Institutului de istorie națională din Cluj, pentru cazul când această bibliotecă ar ajunge în posesia sa, de a crea o secție a sa pentru Crișana în Arad. N'a ajuns să afle vreun răspuns la această propunere, a cărei împlinire o dorea așa de mult.

Dela o vreme încoace se îndeletnicea cu redactarea unor *note autobiografice*. La acestea a lucrat până în zilele din urmă, când boala îi îngăduia, fără a le putea isprăvi. Valoarea istorică a acestor note este ușoară de înțeles, dacă ne gândim că viața a dormitului în Domnul a fost strâns legată de Eparchia și ținutul Aradului cel puțin în ultimele patru decenii.

Când retrăim clipele în cari vânturam împreună aceste și alte proiecte, o lacrimă îmi picură din ochi, o lacrimă de duios și sincer regret pentru cel ce a fost în viața aceasta Părintele Ciuhandu. Moartea ne-a despărțit dar legătură iubirii fiești ce i-o păstrez mă îndeamnă să merg pe drumul ce l-am croit împreună, în neuitate ceasuri ce le-am petrecut adeseori lângă patul său de suferință, și să împlinesc și eu câte mi-o îngădui Dumnezeu din cele câte duhul osârduitor le poștește, dar trupul neputincios le împlinește așa de cu anevoe.

Pr. Gheorghe Lițiu

Ni se duc stegarii credinței...

Tot mai mult se răresc rândurile celor ce ne poartă steagul credinței. Sunt din ce în ce mai puțini singuraticii oameni cari, însufleșiți de dubul locului natal, atașați de el pentru totdeauna, îl preamăresc, făcându-se prin asta vrednici urmași ai înaintașilor lor, luminoase figuri izolate în cercul lor de activitate restrâns. Asemenea oameni, prin hărnicia lor de cărturari, prin dragostea de țară, sunt părți componente ale culturii și simțirii nației din care odrăslesc. Ei lucrează pe tăcute, modești, retrași în regiunile de obârșie unde doresc să rămână o viață întreagă. Ardealul e mândru de a fi dat asemenea exemple de singurateci.

Sbuciumul politic din Ardealul de dinaintea celui alt război, când asupra habsburgică era nestăvilită, când li bertatea cerea jertfe fără număr, — a scos la iveală o serie de energii locale. Faptele lor apar cu atât mai mărețe, cu cât lupta o duceau pe risc propriu, neajutați de nimeni decât de lăuntricul foc al iubirii de țară.

Strălucirea presei ardelene lor li se datorește.

Mircea V. Stănescu, ocrotitor în tinerețe al lui Slavici; Ioan Rusu-Șirianu; Roman Ciorogariu; N. Oncul; Sava Raicu; George Popa de Teiuș; Georgiu Popa; Ion Popoviciu-Desseanu; Mihai Veliciu; Dr. Ion Mihu ș. a. sunt nume familiare oricărui român de dincoace de munți.

Din mijlocul lor aveau să se ridice cei trei pionieri ai unirei: V. Goldiș, Șt-fan Cicio Pop și Ioan Suciu.

Numărul lor n'ar fi complet, dacă n'am aminti, așezând în loc de onoare pe părintele dr. Gheorghe Ciuhandu a cărui moarte, întâmplată în ziua de 29 Aprilie a. c., lasă în inima celor ce l-au cunoscut și i-au urmărit activitatea bisericească, politică sau cea de istorie, unanime și neuitate regrete.

Dr. Gheorghe Ciuhandu trece dintre vii, ca iconom stavrofor în vârstă de 72 ani,

Dispărutul făcea parte din preoșimea de veche lege ardelenească, împărțind altarul cu redacția de gazetă și dându-se până la sacrificiu pentru luminarea și binele poporului.

Impunător ca fizic, aproape viș, părintele Ciuhandu ascundea în piept o inimă de aur. Tăcut uneori până la exasperare, trăia adânc o viață interioară. A militat și în politică, parlamentar fiind în câteva legislații. Niciodată însă nu uita că e preot. Fiu al unui slujitor de altar din părțile bihorene, urcă din simplu dascăl de sat, toate treptele eclesiastice. Ocupă demnități câștigate prin muncă și înțelepciune.

Părintele Ciuhandu era un înțelept. Un apostol. Un mag.

Doctor în teologie dela facultatea din Cernăuți, a fost o vreme, în anii de debut, profesor la Seminarul teologic din Arad. Membru mai apoi în Consiliul mitropolitan. Președinte al Comisiei de supraveghere la Palatul Cultural. Cei mai mulți ani din viața i-a petrecut însă — după cum bine se știe — pe lângă Episcopia Aradului, în calitate de asesor și referent cultural și școlar. A servit credincios

mai multor vlădici, mulțumindu-i pe toți prin un caracter ferm și datoric implinită totdeauna cu prisosință. Președinte până la moarte a Asociației clerului Andrei Șaguna cu sediul în Sibiu.

Părintele Ciubandu era printre cei mai ardenti luptători ai Unirii. Scriitor de istorie, a imbinat rostul bisericicii cu marile idealuri naționale. În „Tribuna” și „Românul” semna articole din diverse domenii. Redactor iscusit și fără odihnă a vechii reviste „Biserica și Școala” și al revistei „Hotarul” — tipărit la Arad de către Ateneul popular.

În activitatea sa publicistică, Gheorghe Ciubandu, n'a practicat niciodată spiritul sovîn, căutând numai să arate sancțiunile noastre drepturi asupra Ardealului, bazat pe documente și date statistice.

Il pasiona îndeosebi trecutul colțului de țară de pe granița noastră apuseană.

A tipărit peste 60 de cărți, când la București, când la Sibiu, Oradea, Cernăuți sau Arad. Luând locul lui Georgiu Popa la Consistor, i-a închinat acestuia, în semn de condescendență, un studiu monografic.

Lucrările părintelui Ciubandu, cuprind preocupări nu numai strict religioase, ci și din domeniul istoriei ardelenilor. Amintim că prin monografia de vaste proporții „Românii din câmpia Aradului de acum două veacuri” a câștigat premiul Academiei române tot datorită acestei lucrări ajunge membru de onoare al Institutului for de cultură.

Spicium din bogata bibliografie: „Chestiunea ritului răsăritean în dezvoltarea sa până azi, pe teritoriul „angar” (Cernăuți 1907). „Impreunarea bisericilor” (1919). „Reorganizarea mitropoliei Transilvaniei” (1920). „Desbinarea religioasă a românilor din Ardeal” (1927). „Episcopii Samuel Vulcan și Gherasim Raț” (1935). „Luptele iconoclastice din veacul 7-9”. „Brașovul, cetatea ortodoxismului” etc.

Cercetarea istorică, răbdurie, migăloasă, a găsit în părintele Ciubandu un om de certă vocație.

Generațiile îl vor prețui deapururea.

Petre Pascu

Despre ce să predicăm ?

Dumineca orbului: PĂCATELE PĂRINȚILOR, BOALELE COPILOR.

Dumineca a șasea dela Paști, numită a Orbului, are Evanghelia dela Ioan 9, 1-38 despre vindecarea unui orb din naștere. Văzându-l și apostolii au întrebă pe Iisus: *Învățătorule, cine a păcătuit; acesta sau părinții lui, de s'a născut orb?* (Ioan 9, 2). În zilele noastre, când vedem atâția nenorociți, vrând nevrând ne punem și noi întrebarea: oare ce păcate ale părinților poartă aceștia în trupurile lor. Chiar și cei cari nu au citit din sfânta scriptură că unele păcate se răzbună până'n a șaptea viță, au ajuns să cunoască din cărțile de știință sau chiar din ceea ce au văzut, că un lung șir de boale și de nenorociri sunt

urmările unor păcate. Cele mai îngrozitoare urmări le au păcatele beției și ale desfrânării.

Toate țările își dau silința să și îngrădească cetățenii de boale. Se cheltuiesc bani grei pe spitale, pe medicamente. Se întocmeșc legi aspre. Se răspândesc mormane mari de cărți cu sfaturi bune de a ne feri de patima beției și de desfrâu. Toate sunt frumoase și bune. Cine ar putea să cârtească împotriva spitalelor, sau a medicamentelor, oricât ar fi de scumpe, când știm că alină dureri și vindecă boli și scapă pe atâția dela moarte. Acifusă o minte luminată care ne ferește de păcat, mai multă îndreptare poate să aducă.

Iată, suntem în pragul examenelor la toate școlăle. Tații și mamele, frații și surorile mai mari ar face bine să meargă să vadă pe cei ce dau examenele. Vor vedea, că prea mulți școlari sunt fără față, galbeni ca ceara, cu haine rupte de gândesci că n'ar avea mame să le peticească îmbrăcămintea. Din răspunsurile lor vor vedea, că învățătorii și-au dat toată silința, s'au chinuit și școlarii, dar vai, bietilor copii le a lipsit vlagă. N'au putut cuprinde învățăturile, pentru că și mințile lor e d strămată ca haina ruptă de pe ei.

Cine a păcătuit: copiii? Unde și când sau ce ar fi putut ei păcătui? Sau poate și prin ei ar vrea Dumnezeu să și arate lucrurile? Cu durere trebuie să vedem, că în acești bieți școlari cu haină ruptă, cu trup, fără vlagă și cu minte ferfenițată numai păcatele părinților se răzbuună.

Cârciume au fost totdeauna, au fost și bețivi, dar cârciumile erau pentru gunoaiele satelor și bețivii erau rușinea oamenilor. Azi prea sunt multe cârciumile și prea mulți se fac gunoaie și de rușine. Azi sunt tineri din familii cinstite, cari își fac fală din îmbătare și se laudă cu numărul de pahare golute. Alții nu se rușinează de desfrâu și bohle pe cari le poartă în trup din desfrâu și maeină. Ce copii vor avea aceștia? Niciodată nu vi s'a părut, că un copil nenorocit de păcatele părinților prin însăși făptura lui nenorocită îi muștră: Tată, mamă, de ce ați făcut să-mi fie trupul ca o floare crescută fără soare și sufletul ca o pasăre cu aripile tăiate?

Războaiele sunt ca nebuniile, că nimicesc vieți, case, orașe și sate. Beția și desfrăul sunt și mai înfiorătoare, pentru că în timp de războiu sau în timp de pace, ele îndobitocesc pe oameni și se mai răzbuună și în copiii celor îndobitociți. Un învățător arată într'o carte a sa, că în satul său s'au cheltuit în trei ani pe băutura îmbătătoare cât ar fi fost de ajuns să și cumpere oamenii de trei ori atâta pământ cât a fost în tot hotarul comunei. Un medic spunea, că din zece sate numai cinci feciori au fost buni pentru armată. Un preot scria, că an de an s'ar fi putut cădi

intr'un sat câte o biserică, o școală și o casă culturală din banii dați pe băutura.

Noi ne gândim numai la copiii, cari poartă păcatele părinților și cari s'au născut și trăiesc numai ca să-și mustre părinții. Otrava băută de părinți, bolile din desfrăul părinților sunt cătușe grele pe trupurile și pe sufletele lor. Noi știm că aceste păcate întunecă mintea și dreapta judecată și la cei ce le fac. Nădăjdăm însă că în clipele de trezie fiecare își va da seama că păcatele beției și ale desfrânării se răzbuună în fii și fiice. Dacă de oameni nu știu să se rușine, se vor teme de Dumnezeu și le va fi milă de copiii lor.

F. C.

Informațiuni

■ **Amânarea Adunării eparhiale.** În urma rugămintei exprimate de Dl. Ministru al Cultelor, Radu Roșculeț, adunarea noastră eparhială, convocată pe data de 11 Mai a. c., a fost amânată pentru o dată ulterioară.

■ **Consiliul eparhial plenar a ținut o ședință** la sf. Episcopie din Arad în ziua de 30 Aprilie a. c., în cadrul căreia au fost aprobate rapoartele către adunarea eparhială a secțiilor: bisericească, culturală și cel al consiliului plenar. S'a hotărât apoi ca pensiile văduvelor și orfanilor de preoți să fie majorate, cu începere dela 1 Aprilie a. c., de patru ori față de cele din anul trecut.

Deasemenea s'a decretat pensionarea următorilor preoți pe data de 1 Octombrie 1947: Iuliu Lorinț dela parohia Curtici II, Nicolae Toma-Cil, Molse Popoviciu-Măderat, Miron Grecu-Donceni, și Prot. C. Lazar Gurahonț.

■ **Se modifică legea de organizare a Bisericii?** Se svonește tot mai mult că ar fi iminentă o modificare a legii de organizare a Bisericii. Nu știm cine a inițiat ideia de modificare și nici nu cunoaștem părțile din lege care ar fi a se modifica. Socotim că nu e bine ca o modificare să se facă fără o discuție publică premergătoare și în special fără lămurirea organelor bisericești.

În împrejurări normale o lege organică, așezată pe temelii serioase, nu suferea nicio modificare timp de decenii îndelungate, sau chiar secole. Această permanență dădea legii autoritatea și valoarea necesară. Este adevărat că velleitățile de modificare, în special în privința reducerii numărului mirenilor în corporațiunile bisericești, s'au manifestat chiar și dela 1925 încoace, dar trebuie să constatăm că a fost un bine că nu li s'a dat curs. Astăzi legea de organizare bisericească este un monument de concepție democratică și socotim că, obiectiv judecând, ea

va fi cruțată și în viitor de velleități reformatrice trecătoare.

■ **Numiri.** În postul de revizor eparhial al sf. Episcopii a fost numit prin chemare preotul Coriolan Iacob. Deasemenea, preoții Mihai Botez și Alexandru Blaga, au fost numiți funcționari la Ven. Cons. Eparhial, primul ca șef de birou, iar al doilea ca impegat.

Preotul Romul Chișu din Steia a fost transferat pe data de 1 Mai a. c. la parohia Târnavă-Criș, prot. Hălmagiu:

■ **Numărul prezent al revistei fiind închinat** Părintelui Dr. Gh. Ciuhandu, darea de seamă despre moartea și înmormântarea profesorului Atanasie Lipovan o vom publica în numărul viitor.

Comunicat

Foia „Calea Mântuirii” a trebuit să-și urce abonamentele pentru lunile Iunie-Decembrie 1947 la 150.000 lei.

P. C. Preoți sunt rugați a încasa dela abonați, cu posibilă urgență, suma de mai sus și a o preda Administrației foii la Arad. Suma se poate concentra pe protopopiate, pentru a reduce la minimum cheltuielile.

Totodată rugăm P. C. Preoți a anunța imediat la Administrație pe toți abonații, care eventual renunță la foaie, nelivindându-se a-și plăti noul abonament.

„Calea Mântuirii”

Nr. 738-1947.

Concurs

Pentru îndeplinirea parohiei Groșii Noi, protopopiatul Radna, se publică concurs din oficiu, cu termen de 30 zile.

Parohia este de clasa II-a.

VENITE:

1. Folosința sesiunii parohiale, 29 jugh. cadastrale, cu drept de pășune și drepturile convenite din pădurea urbană.

2. Folosința casei parohiale.

3. Stolele și birul legal.

4. Salariul dela stat.

Preotul numit va achita din al său toate impozitele după beneficiul preoțesc.

Cererile de concurs, însoțite de actele necesare și un scurt memoriu despre activitate și datele personale, se vor înainta Consiliului Eparhial Ort. rom din Arad.

Arad, din ședința Consiliului Eparhial dela 25 Februarie 1947.

† ANDREI,
1-3 Episcop.

Traian Cibian
consilier referent eparhial.